

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ
ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
К. М. Угрюмова

Керівник: доцент кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти, к. пед.наук, доцент _____
М. О. Гладиш

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к.пед.н., доцент _____
А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2023 рік

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ**

Угрюмовій Каріні Михайлівні

- 1. Тема роботи:** «Дидактичні засади структурування гуманітарної освіти майбутніх учителів початкових класів»
керівник роботи М. О. Гладиш, кандидат педагогічних наук; доцент кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1505-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** _____
- 3. Вихідні дані до роботи:** аналіз психолого-педагогічної літератури
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):** визначити системний аналіз сутності та наукових засад гуманітарної підготовки особистості; узагальнення основних теоретичних засад становлення гуманітарної освіти у педагогічній науці; сучасний погляд на систему гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів; дослідження актуальних проблем гуманітарної освіти здобувачів у процесі інноваційної підготовки; узагальнення основних тенденцій розвитку гуманітарного компонента підготовки майбутніх учителів початкових класів; організація та методика дослідження; аналіз та узагальнення результатів дослідження
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 2 таблиці з результатами дослідження

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гладиш М. О.	15.04.2023р.	15.04.2023р.
Розділ 1	Гладиш М. О.	20.05.2023р	20.05.2023р
Розділ 2	Гладиш М. О.	29.09.2023р	29.09.2023р
Висновки	Гладиш М. О.	20.10.2023р	20.10.2023р

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	Лютий-квітень	виконано
2	Написання вступу	Квітень-травень	виконано
3	Робота над першим розділом	Серпень	виконано
4	Робота над другим розділом	Серпень-вересень	виконано
5	Написання висновків	Вересень-жовтень	виконано
6	Оформлення додатку	Жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	Листопад	виконано
8	Захист	Грудень	

Студент _____ К. М. Угрюмова

Керівник роботи _____ М. О. Гладиш

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Ю. Є. Зубцова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 56 с., 50 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження – на основі наукового аналізу розробити й теоретично обґрунтувати теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень в умовах ступеневої освіти.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах ступеневої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень.

Теоретичне значення роботи полягає у підготовці майбутніх учителів початкових класів. До проведення педагогічних досліджень є складовою цілісної моделі підготовки і розглядається як педагогічна система, яка включає мету, завдання, методологічні підходи, принципи, компоненти, умови та результат підготовки, що дозволить на професійному рівні науково і творчо підходити до розв'язання проблем освітнього процесу початкової школи.

Практичне значення полягає в поетапному впровадженні моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, відповідних засобів діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців початкової освіти до проведення педагогічних досліджень.

ДИДАКТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

SUMMARY

Ugriumova K. M. Didactic principles of structuring the content of humanitarian education for future primary school teachers.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (50 items, 7 of foreign origin), and 2 addenda on 6 pages.

The issue of the relevance of the implementation of innovative approaches in higher pedagogical education is studied, which determines the need to update the theoretical and methodological foundations of the step-by-step training of future primary school teachers, which contributes to the improvement of their status, ability and readiness to perform complex specific pedagogical functions for primary school, identifying the human potential that ensures the effectiveness of the work of the teacher of the New Ukrainian School.

The relevance of the qualification work is due to the conceptual provisions and state requirements for the reform of education in Ukraine, aimed at the formation of the personality of the student, the development of his abilities and talents. The constantly growing requirements for the content and organization of teaching and upbringing require the implementation of effective pedagogical approaches. The purpose of the qualification graduate work is to develop and theoretically substantiate the theoretical and methodological foundations of the preparation of future primary school teachers for conducting pedagogical research in a step-by-step education. The object of research is the professional training of future primary school teachers in a step-by-step education.

The subject of research is the theoretical and methodological foundations of the preparation of future primary school teachers for conducting pedagogical research. The following research methods were used in this qualification work: analysis of scientific and methodological literature; survey of primary school teachers; experimental research; justification of the choice of the object and subject of research. The information base of the qualification master's work is the State Standard of the NUS,

literary sources (textbooks, scientific articles, monographs), electronic resources.

The main scientific result of the work is as follows:

1. Theoretical foundations of the formation of humanitarian knowledge of future primary school teachers;
2. General logic of research and system of experimental work; Organization and methodology of research;
3. Analysis and generalization of research results. The results obtained can be used by teachers of the NUSH (primary level), as well as in the construction of work on the improvement of staff qualifications.

Keywords: didactic technologies, educational process, pedagogical technologies, training of future teachers.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади формування гуманітарних знань майбутніх учителів початкових класів.....	11
1.1. Системний аналіз сутності та наукових засад гуманітарної підготовки особистості.....	11
1.2. Узагальнення основних теоретичних засад становлення гуманітарної освіти у педагогічній науці.....	20
1.3. Сучасний погляд на систему гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів.....	28
Розділ 2. Загальна логіка дослідження та система експериментальної роботи.....	34
2.1. Дослідження актуальних проблем гуманітарної освіти здобувачів у процесі інноваційної підготовки.....	34
2.2. Узагальнення основних тенденцій розвитку гуманітарного компонента підготовки майбутніх учителів початкових класів.....	40
2.3. Організація та методика дослідження.....	49
2.4. Аналіз та узагальнення результатів дослідження.....	54
Висновки.....	60
Список використаних джерел.....	65
Додатки.....	72

ВСТУП

Поступове входження вищої національної освіти до європейського освітнього простору та концептуальні зміни у структурі й змісті вітчизняної загальної середньої освіти зумовлюють потребу в якісному оновленні системи ступеневої підготовки майбутніх учителів. Провідні ідеї щодо ступеневої підготовки фахівців, які дозволяють переосмислити змістові орієнтири та процесуальні параметри професійної підготовки майбутніх учителів, базуються на положеннях законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 рр. (2014), Указу Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), проекту Концепції розвитку педагогічної освіти (2017). Упровадження інноваційних підходів у вищій педагогічній освіті детермінує необхідність оновлення теоретичних і методичних засад ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів, що сприяє підвищенню їх статусу, здатності й готовності до виконання складних специфічних для початкової школи педагогічних функцій, виявленню того людського потенціалу, який забезпечує ефективність праці вчителя Нової української школи. За останні роки відбулися суттєві зміни в системі початкової школи: затверджені нові Державні стандарти початкової освіти, створені варіанти нових навчальних програм і підручників, визначені об'єкти, функції, види контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Водночас, в учнів початкових класів спостерігається тенденція зниження рівня мотивації до навчання. У багатьох першокласників виникають проблеми у процесі адаптації до школи, що супроводжується в окремих випадках негативним ставленням їх батьків до організації освітнього процесу у початковій школі. Адекватно реагувати на зміни може вчитель із високим рівнем розвитку дослідницьких якостей, знань та вмінь, що сприяє швидкому освоєнню нового інформаційного поля, дає можливість

приймати нестандартні рішення, діяти творчо й ефективно. Тому важливою є переорієнтація ступеневої підготовки майбутнього вчителя з просвітництва до ролі дослідника, агента змін, здобувача ефективних засобів навчально-виховної роботи в інтересах дитини, про що наголошується в Концепції «Нова українська школа» (2016). Дослідженню проблем професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як от: методологічні основи ступеневої професійної підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти (І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); порівняльний аналіз ступеневої освіти за кордоном і в Україні (Н. Абашкіна, В. Козаков, Т. Кошманова, Л. Пуховська та ін.); організаційно-технологічні аспекти системи ступеневої професійної освіти (Г. Козлакова, В. Луговий, П. Сікорський та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (О. Антонова, В. Бондар, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна та ін.); компетентнісно орієнтований підхід до підготовки майбутніх учителів (В. Беспалько, Л. Онищук, Л. Петровська, В. Петрук та ін.).

Мета дослідження – на основі наукового аналізу розробити й теоретично обґрунтувати теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень в умовах ступеневої освіти. Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати творчий доробок вітчизняних і зарубіжних учених щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень та конкретизувати понятійно-категоріальний апарат дослідження.
2. Окреслити специфіку дослідницької діяльності вчителя та розробити професіограму вчителя-дослідника початкової школи.
3. Обґрунтувати концептуальні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.
4. Визначити критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, за допомогою яких встановити рівні такої готовності.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів

початкових класів в умовах ступеневої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень.

Теоретичне значення ґрунтується на аналізі провідних теорій, ідей, концепцій, визначенні дефініцій, покладених в основу розуміння проблеми дослідження, наукового опису фактів і явищ, їх аналізу, узагальнення і синтезу; виявленні основних підходів до формування готовності у майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень (професіографічний, дослідницький, особистісний, задачний).

Практичне значення полягає в поетапному впровадженні моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, відповідних засобів діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців початкової освіти до проведення педагогічних досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Системний аналіз сутності та наукових засад гуманітарної підготовки особистості

У «Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013) основоположними принципами визначаються: неперервність; поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду; гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність; інноваційність.

Соціально педагогічними умовами розвитку неперервної педагогічної освіти визначено:

- приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційної, комунікаційної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до вимог інформаційного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері;

- модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних та новітніх технологій навчання, а також створення нового покоління підручників, навчальних посібників і дидактичних засобів;

- запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра та забезпечення мобільності у Європейському просторі вищої освіти;

- створення у структурі вищих навчальних закладів дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів – лабораторій, центрів практичної підготовки студентів, тренінгових центрів та центрів педагогічних

інновацій;

– першочергове забезпечення педагогічних навчальних закладів новітнім програмним забезпеченням, комп'ютерною та мультимедійною технікою, поліграфічним та лабораторним обладнанням і шкільними підручниками [19, с.65]. У вітчизняній «Концепції неперервної педагогічної освіти» одним із шляхів забезпечення якісної педагогічної освіти є запровадження інноваційних форм організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема: центрів педагогічної майстерності, педагогічних майстерень, майстер-класів, у тому числі в режимі відео конференц зв'язку, корпоративного навчання, дистанційного, ситуаційного і контекстного навчання, проектних методів, партнерського навчання [19, с.58].

Проектування педагогічних інновацій у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та учителів початкової школи має свою логіку і закономірності побудови. На основі сучасних науково педагогічних досліджень можемо визначити три рівні розробки інновацій: концептуальний, організаційно-діяльнісний, науково-методичний. Концептуальний етап має на меті обґрунтування пріоритетних загальнонаукових ідей, на яких базуватиметься концепція професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та учителів початкової школи засобами інноваційних технологій. Розробка самої концепції повинна враховувати цілісність даного педагогічного процесу, взаємозв'язок його складових та специфіку навчання в умовах педагогічного факультету.

В основу концептуальних засад професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи за умови застосування інноваційних технологій покладено вихідні положення світоглядного, методологічного та ціннісного характеру, які є підґрунтям реформування вищої педагогічної освіти: гуманітаризація і гуманізація, інформатизація, інноватизація, неперервність та ступеневість мистецької освіти у системі професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи. Провідним аспектом в царині побудови концепції

професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи у галузі педагогічної освіти засобами інноваційних технологій є ідея гуманізації та гуманітаризації професійної підготовки фахівця, здатного до примноження культурних цінностей суспільства та реалізації при цьому власного духовно творчого потенціалу.

Проблему гуманізації освіти, особистісного підходу в її розв'язанні, проблему ціннісних орієнтацій студентської молоді досліджують відомі українські вчені (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Отич, В. Рибалка, О. Рудницька). Тому тенденцію гуманізації та гуманітаризації професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи у галузі мистецької освіти ми визначаємо як провідну.

Гуманізація професійної підготовки передбачає створення освітнього середовища у вищому навчальному закладі, максимально наближеного до професійного; творчу співпрацю та духовну взаємодію студентів і викладачів на діалогічних засадах; конструювання педагогічних ситуацій для активізації творчого потенціалу, самостійності, самовдосконалення, самовираження і самореалізації, духовного пошуку, творчого мислення; використання інноваційних технологій; професійну творчу проектну діяльність студентів; неперервність та ступеневість художньо-педагогічної підготовки з орієнтацією на індивідуально творчий розвиток особистості вчителя початкової школи. Педагогічний процес у вищій школі має стати «процесом взаємного духовного збагачення викладачів та студентів в умовах оптимального психологічно комфортного клімату взаємостосунків, діалогічної культури й інтелектуальної співтворчості» [3, с. 26].

Важливою концептуальною передумовою ефективності професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи у галузі педагогічної освіти засобами інноваційних технологій вважаємо її інформатизацію. Вона покликана забезпечувати достатній рівень інформаційної культури сучасного педагога; інтенсифікувати навчально-

виховний процес на основі впровадження сучасних освітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Коло питань, охоплених проблематикою використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання у професійній підготовці фахівців різного профілю представляють сучасні науковці Б. Беляєв, Л. Бекірова, Т. Бельчева, І. Гавриш, О. Зимовець, А. Коломієць, М. Марко. Як зазначає А. Коломієць, в умовах інформатизації освіти змінюється парадигма педагогічної науки, коригується структура і зміст освіти. Інформатизація вищих навчальних закладів України – важлива складова навчально-виховного процесу [23, с. 99-102]. Вона охоплює створення, впровадження і розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» однією з найважливіших особливостей нашого часу вважає «перехід розвинутих країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства, що зумовлює необхідність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності».

Однією з головних умов успішності цього переходу є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Тому характерною ознакою сучасної освіти, складовою єдиного освітнього простору систем освіти зарубіжних країн та невід'ємною частиною навчально-виховного процесу загальної середньої школи стали інформаційно комунікаційні технології.

У сучасних умовах розвитку суспільства інформатизація професійно-педагогічної підготовки майбутнього вихователя дошкільної освіти і вчителя початкової школи має забезпечити належний рівень його інформаційної культури; підвищити ефективність навчально-виховного процесу на основі впровадження нових інформаційних технологій навчання та удосконалити управління підготовкою майбутніх фахівців [25, с. 68-75].

Інформаційні технології в підготовці майбутніх вчителів початкової школи можна застосовувати як засоби навчання і викладання, інструмент пізнання навколишньої дійсності, засоби комунікації, засоби автоматизації процесу

контролю і обробки результатів навчальної діяльності студентів, тестування і діагностики, засоби організації науково-дослідницької роботи і інтелектуального дозвілля. Необхідною умовою удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи у галузі мистецької освіти вважаємо її інноватизацію, яка передбачає впровадження інноваційних технологій навчання, спрямованих на покращення цілісного навчально-виховного процесу вищого навчального закладу; стимулювання інноваційної, пошукової, творчої професійної діяльності; створення інноваційно-творчої атмосфери взаємодії між учасниками процесу підготовки; формування інноваційних здібностей, а саме інноваційного мислення, уяви [9, с. 39-47].

Сучасний стан розвитку педагогічної науки характеризується інноватикою, яка охоплює всі аспекти освітньої проблематики, реформування процесів, спрямованих на створення умов формування і розвитку цілісної, творчої особистості, здатної до успішної соціалізації та самореалізації у суспільстві. Окресленим питанням присвятили праці відомі вітчизняні та зарубіжні вчені (В. Андрущенко, Л. Малинович, М. Марко, О. Остряньська). Педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті. Як зазначають вчені, інноваційний процес в освіті – це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов [1, с 45-56].

Під інноваційним розвитком педагогічної освіти ми розуміємо комплекс створених і впроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки чинників і умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу професійної педагогічної підготовки студентів педагогічних факультетів. Під інноваціями педагогічної освіти ми вбачаємо новизну, що ефективно змінює результати професійної підготовки майбутніх педагогів, створюючи

вдосконалені нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання в умовах вищого навчального закладу.

Неперервність педагогічної освіти майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи є ще однією необхідною концептуальною умовою. Підготовка вихователів та вчителів початкової школи дає змогу задовольнити потребу суспільства у висококваліфікованих фахівцях, передбачає багатоступеневість освітньої підготовки, підвищення наукового рівня педагогічних програм з урахуванням вимог сучасного життя та інтеграцію вітчизняної педагогічної освіти у міжнародний та європейський простір [41, с. 63-70].

Ступенева підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи має забезпечуватися на основі логічного зв'язку, наступності та неперервності педагогічної освіти на кожному рівні вищої освіти. В зв'язку з цим виникає необхідність розробки, теоретичного обґрунтування та узгодження змісту, форм і методів педагогічної освіти на усіх ступенях вищої освіти «бакалавр», «магістр». Організація системи педагогічної освіти на цих рівнях набуває особливої актуальності, оскільки існуюча в Україні тенденція створення комплексу, до складу якого входять педагогічне училище, педагогічний коледж і вищий педагогічний навчальний заклад вищого рівня акредитації, дозволяє більш повно реалізувати потенціал мистецької освіти майбутніх учителів початкової школи та забезпечити узгодження педагогічної освіти з європейським освітнім простором.

Організаційно-діяльнісний етап передбачає створення інноваційного освітнього середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти та вчителя початкової школи у галузі педагогічної освіти та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтенсивних, інтерактивних та інформаційно- комунікаційних форм і методів задоволення його професійно-освітніх потреб [8, с. 98].

З метою підвищення ефективності професійної педагогічної освіти у сучасних умовах суспільного буття надзвичайно актуальною є проблема проектування педагогічної реальності, яка уможлиблювала включення особистості у процес фахової підготовки, створювала умови набуття особистісних та професійних компетенцій, а також забезпечення соціальної успішності впродовж життя. У даному контексті важливого значення набуває необхідність створення особливого освітнього середовища. Чимало наукових досліджень присвячено педагогічним, організаційним, методичним умовам професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Це наукові праці В. Андрєєва, Ю. Бабанського, С. Висоцького, І. Ісаєва, М. Кондрашова, Г. Назаренка, О. Ярошинської.

Поняття «освітнє середовище» представляє собою сукупність умов, що забезпечують собою результативність освітнього процесу в професійному становленні особистості фахівця [3, с. 56-57]. Ці умови становлять широке коло соціокультурних, соціально-педагогічних явищ. Соціокультурні чинники представлені сукупністю умов, в яких відбувається становлення, розвиток і формування фахівця. Як соціально-педагогічне явище воно представляє сукупність спеціально створених державою, суспільством умов, необхідних для формування особистості фахівця. Як педагогічне явище – це сукупність умов, в яких розгортається освітній процес і в якому вступають у взаємодію суб'єкти цього процесу з метою особистісного зростання та професійного самовдосконалення.

Як справедливо зауважує О. Ялиновська, освітнє середовище професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти та вчителя початкових класів формується як відкрита система і акумулює у собі цілеспрямовано створені в освітньому просторі навчального закладу взаємодії між усіма його суб'єктами, які безпосередньо залучені до освітнього процесу. Водночас вона підкреслює, що освітні можливості середовища професійної підготовки забезпечуються не лише розвитком освітнього простору ЗВО, але й завдяки активній, творчій діяльності та розвитку суб'єктів взаємодії [48, с. 100].

Формування особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти та вчителя початкової школи передбачає проектування його діяльності в певному освітньому середовищі, яке містить у собі умови для виявлення його професійних можливостей та здібностей, ставлення до обраної професії. Вища школа повинна забезпечити умови для становлення особистості фахівця, здатної позитивно ставитися до професії вчителя початкової освіти і творчо працювати в обраній педагогічній сфері. М. Кондрашов справедливо зазначає, що формування такої особистості потребує цілеспрямованих зусиль колективу вищої школи, орієнтованих на створення особливої інтелектуально-емоційної і духовно-моральної атмосфери, де кожен студент бачив би перед собою приклад моральності, духовності, професійної відповідальності й обов'язку в особі професорсько-викладацького складу університету [28, с. 38].

Успішність професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти та початкової школи засобами інноваційних технологій залежить від якості дотримання сукупності педагогічних умов. Поєднання і взаємозумовленість сукупності педагогічних умов сприяє успішному подоланню труднощів в процесі формування педагогічного професіоналізму. Незважаючи на те, що предметом значної кількості наукових досліджень виступають педагогічні умови реалізації освітніх процесів, існують різні тлумачення поняття «педагогічна умова». Вчені розуміють під терміном «педагогічні умови» обставини та можливості, від яких залежить успішність функціонування та розвитку педагогічної системи, чинники і правила успішності життєдіяльності педагогічної системи, вимоги, яких слід дотримуватися з метою забезпечення ефективності педагогічного процесу [31, с. 68-75].

Реалізація педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій, на нашу думку, має на меті: забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу даного процесу; вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців; визначення змісту, організаційних форм і методів інформаційної підтримки

процесу формування готовності майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності в умовах дошкільного та загальноосвітнього навчального закладу.

Психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх педагогів до реалізації завдань педагогічної освіти ми вбачаємо в розвитку здатності студентів педагогічних факультетів брати активну участь та виявляти дослідницьку позицію з метою критичного аналізу, осмислення й оцінки ефективності вивчення фахово-педагогічних дисциплін, формування фахових компетентностей під час педагогічної практики, ставлення до себе як до діяча професіонала, яке виявляється в умінні модернізувати процес навчання, зважувати та оцінювати наслідки цих змін, аргументовано повідомляти про позитивні та негативні результати іншим людям.

Важливою умовою є залучення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи до активної пізнавальної та практичної діяльності задля глибокого усвідомлення ними значення та місця художньо-педагогічних компетентностей у професійній діяльності, забезпечення змін значущих мотивів, формування системи професійних цінностей, потреби у самопізнання, самооцінці і самовдосконалення [34, с. 60-77].

Дані умови реалізуються через низку наступних заходів.

1. Створення на лекційних, практичних, лабораторних заняттях ситуацій розмірковування й успіху, в основі яких особливого змісту набуває технологія співпраці викладачів та студентів, спрямована на послідовне збагачення професійного досвіду студента і педагогічної майстерності викладача.

2. Стимулювання духовно-творчої самореалізації, самовдосконалення студентів через професійно-педагогічну діяльність. Даний аспект передбачає формування світогляду як системи знань, поглядів та ставлень студента, обов'язковою базою якого є знання в галузі історії, культури, релігії, мистецтва, педагогіки та психології.

3. Індивідуалізація та диференціація процесу навчання із застосуванням розвиненої системи технологій особистісно зорієнтованого підходу (проблемні лекції, практикуми, практичні заняття, тощо). Надання навчальному матеріалу

особистісно-значущого змісту. Структурування навчального матеріалу з позицій організації пошуково-творчої та самостійної діяльності студентів.

4. Застосування активних методів і форм навчання для відображення можливостей майбутніх фахівців у професійній діяльності. Впровадження у навчальний процес інтенсивних та інтерактивних технологій: дискусій, мозкових штурмів, обговорень, рольових та ділових ігор, тренінгів, презентацій і самопрезентацій, майстер-класів та творчих майстерень.

Вчені-дослідники визначають організаційно-педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечують успішне розв'язання завдань або як функціональну залежність компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів у різних проявах. Організаційно-педагогічні умови визначимо як сукупність чинників, що забезпечують організацію, регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети [19, с. 85-88].

1.2. Узагальнення основних теоретичних засад становлення гуманітарної освіти у педагогічній науці

Гуманітарна освіта – це найбагатогранніша сфера. І вона зовсім не зводиться до літератури та мистецтва. У неї входять і економіка, і психологія, і юриспруденція, і величезна кількість інших наук. Об'єднує їх одне – всі вони вивчають людську особистість і людське суспільство.

Вивчення предметів гуманітарного циклу має стати необхідним комплексом знань з проблем розвитку людини, її взаємовідносин із соціальним і природним середовищем, їх вивчення має допомагати молодій людині пізнати етапи суспільної історії, осмислити феномен культури, сенс власного буття та існування людства [19, с. 54]. Врешті-решт соціо-гуманітарний цикл навчальних предметів має бути націлений на формування в студентів такої соціальної картини світу, яка б сприяла їх адаптації до

сучасного суспільства.

Сутність сучасного гуманітарного знання полягає в тому, що його основою виступає людина і як суб'єкт, і як об'єкт, і як самоціль. Це системне, цілісне й водночас розмаїте знання про людину, її творчої активності в світі. Призначення цього знання - бути надійним фундаментом сучасної людської мудрості, заснованої на синтезі досягнень філософії, соціології, психології, політології, економіки, культурології, історії та інших наук. Без гуманітарного знання неможливе осмислення соціальної реальності, оскільки саме воно найбільш адекватно моделює цілісну картину і динаміку світу, дозволяє вийти на вищий рівень аналізу соціальних проблем [50, с. 69-75]. Носіями такого знання мають стати всебічно підготовлені спеціалісти, які відчують себе спадкоємцями світової і вітчизняної культури і адекватно відповідають сучасним вимогам професійної та світоглядної компетенції.

Гуманітарна освіта не може бути «нав'язана» студентам, вона повинна бути їх потребою, і викладачам потрібно вирішувати задачу стимулювання самостійності та зацікавленості. В гуманітарній освіті велика роль відводиться грі, оскільки саме ігрові технології, імітація конфліктів і проблемних ситуацій готує студентів до самостійної діяльності, все більш наближаючи освіту до самоосвіти і готуючи студентів до майбутнього в їх житті режиму безперервної освіти, професійного вдосконалення і творчої праці.

По-перше, за формою гуманітарна освіта повинна бути певною мірою ігровою.

А по-друге, можна говорити про «голографічний принцип» гуманітарної освіти: через вивчення одного художнього твору, або шляхом аналізу історичної події чи доби можна осягнути і Добро, і Істину, і Красу. А це і є головна мета гуманітарної освіти [27, с. 93-94]. Не якомога більше знати, а якомога глибше розуміти, відчувати, співпереживати, щоб діяти так, як повеліває категоричний імператив. Щоб бути гідним звання Людини. Тобто гуманітарна освіта мусить сформувати в людини здатність до самоаналізу,

самосвідомості, до рефлексії себе і навколишніх подій: духовних, історичних, політичних, економічних, екологічних, соціальних і природних [33, с.127-136].

Незаперечно, що питання модернізації гуманітарної освіти на сьогоднішній день стає визначальним. Адже в умовах правової, демократичної, соціальної держави, коли структурується нова система цінностей та соціальних пріоритетів, завдання реформування системи гуманітарної освіти, яка повинна закладати життєві настанови особистості, набуває особливої актуальності.

Сьогодні саме від інтелектуального рівня розвитку людини, від її знань, а також від моральної позиції залежатиме сучасний соціальний прогрес. Тому так важливо простежити зміст та спрямованість, стратегію найближчі перспективи розвитку гуманітарної освіти, від яких залежить характер і світогляд наступних поколінь.

На жаль, гуманітарна освіта в традиційному сприйнятті не стала для усіх, або більшості внутрішньою потребою і затребувана лише незначним прошарком інтелектуалів. Її обмеженість, або навіть недостатня увага до неї, втілюються у негативні прояви. Злочинність неповнолітніх, прояви насильства, пияцтво, наркоманія, СНІД — далеко не повний перелік сучасних викликів, подолання яких безпосередньо пов'язане з якістю освіти і станом гуманітарної освіти. Саме через це однією із цілей є становлення гуманітарної і полікультурної освіти, зорієнтованої на вихідні цілі освіти в цілому. Якщо цього не забезпечує здійснювана модернізація освіти, то вона замість стабілізуючого чинника розвитку суспільства може перетворитися в сферу діяльності, яка відтворює негативні і навіть небезпечні тенденції [40, с.51-54]

В основу вдосконалення змісту гуманітарної освіти повинно бути покладено ряд основних, фундаментальних морально-етичних якостей:

- загальнолюдські цінності (норми людського спільного проживання);
- національно-орієнтовані цінності (ідея національного самовизначення, національна культурна традиція);

- цінності сучасного світу (демократія, права людини, свобода вибору), які дозволяють на основі системи гуманітарної освіти визначити культ гармонійно розвиненої людини – освіченої, культурної, фізично й морально здорової, соціально-орієнтованої творчої особистості з активною соціальною позицією в суспільстві.

Результати досліджень провідних учених демонструють, що гуманітарні науки в підготовці майбутніх фахівців мають вагомe значення, бо покликані розвивати такі якості, як порядність, уміння співпереживати, творче ставлення до освоєння технологій; знайомлять із загальнолюдськими цінностями. У теперішніх умовах останнє завдання стає найважливішим, адже майбутні фахівці працюватимуть у «гуманітарному середовищі», де визначальним є людський фактор, де моральні та духовні якості є первинними щодо процесів, характерних бізнес-середовищу [43, с. 164].

У системі педагогічних принципів виокремлюють загальні принципи цілісного педагогічного процесу, до яких належать:

1. Принцип цілеспрямованості педагогічного процесу. Виражає вимогу організувати навчально-виховну роботу з метою всебічного розвитку кожної дитини, підготовки її до участі в перебудові суспільства, до життя в демократичній правовій державі. Цільова спрямованість змісту, організації навчання і виховання сприяє формуванню цілісного наукового світогляду, національної самосвідомості, емоційно-вольової сфери, норм поведінки учнів. Проектуючи особистість школяра, педагог прагне до того, щоб зробити загальні цілі, завдання навчання і виховання власними цілями і завданнями кожного учня.

2. Принцип зв'язку школи з життям. Реалізується через зв'язки змісту виховання і навчання з процесами розбудови ринкової економіки, демократизації суспільного життя, реформування системи освіти. До цих процесів мають залучатися і школярі, що сприятиме формуванню у них моральної, психологічної і практичної готовності до самостійного суспільного життя і праці.

3. Принцип науковості змісту виховання й навчання. Вимагає, щоб навчання і виховання розкривали учням об'єктивну наукову картину світу, закономірності розвитку природи, суспільства, культури, мислення. Реалізується він передусім при розробленні програм виховання, навчальних програм і підручників. Окрім формування наукового світогляду, цей принцип передбачає вироблення в учнів умінь і навичок наукового пошуку, засвоєння ними способів наукової організації праці.

4. Принцип доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Означає він, що навчання і виховання повинні враховувати рівень можливостей учнів, не створювати їм інтелектуальних, фізичних і моральних перевантажень. За надто складного змісту, недоступних форм і методів навчання знижуються мотивація, працездатність, слабшають вольові зусилля дітей, з'являється надмірна втома. Однак спрощення змісту знижує інтерес до навчання, унеможливорює формування вольових зусиль, розвиток навчальної працездатності, робить проблематичним розвиваючий вплив навчання загалом.

5. Принцип систематичності, послідовності. Реалізується він у різних формах планування (тематичне, поурочне) і написанні планів, що передбачає формування в учнів навичок раціональної організації навчальної діяльності, а також такої побудови виховного процесу, за якої кожний виховний захід є природним і логічним продовженням попередньої роботи, закріплює і розвиває досягнуте, піднімає виховання і розвиток на вищий рівень.

6. Принцип свідомості, активності, самодіяльності, творчості учнів у педагогічному процесі. Сприяє формуванню свідомих, активних, самостійних і творчих людей. Ігнорування його в навчанні й вихованні породжує безініціативність, пасивність, байдужість.

7. Принцип зв'язку навчання й виховання із суспільно корисною, продуктивною працею. Виховує молодих людей творцями суспільних цінностей. Адже праця допомагає пізнати себе й інших людей, виховує повагу до себе як до особистості і тих, хто поруч, збагачує соціальним досвідом,

допомагає обрати життєвий шлях і самоствердитися.

8. Принцип наочності. Передбачає використання наочності не тільки як засобу ілюстрування, а й для навчання учнів самостійної роботи з образом, особливо художнім, як джерелом інформації, що містить у собі загальне й одиничне, особливе й індивідуальне. Така робота з наочністю загострює увагу, розвиває аналітичність мислення, вміння досягати образного вираження різноманітних технічних і суспільних проблем.

9. Принцип колективного характеру виховання і навчання. Zobov'язує до послідовного поєднання масових, колективних, групових та індивідуальних форм роботи. Підготовка молоді людини до життя в суспільстві вимагає нагромадження досвіду праці й активного громадського життя в трудовому колективі, оволодіння навичками колективістських відносин (солідарності, взаємодопомоги, взаємоконтролю, взаємовимогливості). Колективні норми виховання і навчання у поєднанні а груповими й індивідуальними дають змогу одночасно впливати на маси загалом і на кожен юну особистість зокрема.

10. Принцип поваги до особистості дитини у поєднанні з розумною вимогливістю до неї. Повага і вимогливість до дитини виховують у неї почуття людської гідності, формують уявлення про гуманні засади людських відносин. Педагогічне значення єдності поваги і вимогливості полягає й тому, що активна участь у важливих громадських справах, відповідальність сприяють самоствердженню, підносять особистість у власних очах, окрилюють і надихають.

11. Принцип вибору оптимальних методів, форм, засобів навчання і виховання. Ґрунтується на усвідомленні неможливості універсальних підходів до навчання і виховання, які спрацьовують у будь-яких педагогічних ситуаціях. Успішно вирішити педагогічну проблему можна різними поєднаннями форм і методів роботи. Цей принцип відображає демократичність умов роботи сучасної школи, які дають педагогам право вибору на науковій основі оптимальних для них умов, методів, форм і

прийомів роботи.

12. Принцип міцності, усвідомленості і дієвості результатів навчання, виховання і розвитку. Вимагає забезпечення єдності освітнього, виховного, розвиваючого ефекту педагогічного процесу, без чого неможливі стійкі моральні переконання, розвинуті навички навчально-пізнавальної діяльності, суспільно значуща поведінка тощо. Він передбачає необхідність усвідомлення здобутих знань, орієнтує на формування дієвих знань, умінь, навичок і способів поведінки.

13. Принцип комплексного підходу до навчання й виховання. Виявляється в органічних зв'язках навчальної, трудової діяльності школярів із формуванням світогляду, цінних для суспільства мотивів поведінки, з моральним ставленням до навчання, праці, природи, себе, інших людей. Комплексний підхід, що забезпечує єдність організації та результатів виховання і навчання, втілюється насамперед у міжпредметних зв'язках. Комплексність змісту виховного процесу здійснюється в програмі виховної роботи, яка передбачає залучення школярів до всіх видів діяльності. Загалом цей принцип відображає об'єктивну вимогу забезпечення єдності навчання, виховання і життя учнів.

У реальному педагогічному процесі принципи навчання і виховання реалізуються в тісному взаємозв'язку, взаємо зумовлюють один одного, жоден з них не може бути задіяний відособлено, тобто без урахування і використання інших [24, с. 67-68].

Загальною методологією науки називається сукупність вихідних філософських ідей, що лежать в основі дослідження природних чи суспільних явищ і які вирішальним чином впливають на теоретичну інтерпретацію цих явищ. Методологія педагогіки являє собою систему знань про основи та структуру педагогічної теорії, про підходи до дослідження педагогічних явищ і процесів, про способи одержання знань, які об'єктивно відображають мінливу педагогічну дійсність в умовах розвитку суспільства. Отже, методологічні основи педагогіки – це той науковий фундамент, з позицій

якого пояснюються основні педагогічні явища і розкриваються їх закономірності.

Можна назвати ряд рівнів методології педагогіки, а саме:

1. Філософська методологія (філософія) є найвищим рівнем методології педагогіки, адже сама педагогічна наука народилася у надрах “науки про мудрість”. Тому педагогіка спирається у своїх дослідження на фундаментальні філософські закони, використовує її категорії тощо.

2. Загальнонаукова методологія (досягнення інших людинознавчих наук). Педагогіка використовує загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності, зокрема системний підхід, закони логіки, психологічні закономірності тощо.

3. Конкретно-наукова методологія (досягнення самої педагогічної науки). Сама педагогічна наука накопичила значний фонд знань про сутність основних педагогічних процесів і явищ, які відображені у загально педагогічних законах і закономірностях.

4. Дисциплінарна методологія (результати дослідження в окремих галузях педагогічної науки) - закономірності навчання, виховання, розвитку особистості.

5. Методологія міждисциплінарних досліджень. Сюди можна віднести праці класиків педагогіки, котрі як правило досліджували педагогічні явища і процеси не виокремлено, а у їх взаємозв'язку. Тому ці роботи використовуються у різних галузях педагогічної практики.

Педагог-пошуковець, досліджуючи будь-яке педагогічне явище або процес, обов'язково враховує кожний з рівнів методології. Це дає йому можливість правильно (об'єктивно) осмислювати предмети і явища навколишньої дійсності, чітко усвідомлювати закономірності їх функціонування і наявні між ними зв'язки; і на цій основі будувати стратегію і тактику виховання, освіти, навчання і розвитку людини [44, с.23-26].

Педагогіка тісно пов'язана з багатьма іншими науками. Ідеї суміжних наук про людину дозволяють педагогіці більш глибоко і всебічно

досліджувати закономірності виховання та освіти. На це положення в свій час вказував ще К. Ушинський. Він писав: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину у всіх відношеннях, то перш за все вона повинна вивчити її також у всіх відношеннях». Тим самим він звертав увагу на необхідність глибокого вивчення педагогом усіх антропологічних наук, що досліджують людину.

Педагогіка має тісні зв'язки з такими наукам як філософія, історія, соціологія, психологія, етика, естетика, анатомія, фізіологія людини, гігієна, етнографія, математика, кібернетика та ін [47, с.55-60].

1.3. Сучасний погляд на систему гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів

Особливості сучасної педагогічної освіти характеризуються кількома чинниками.

По-перше, зміна змісту педагогічної системи через зміну її головної мети визначається в підготовці фахівців з новим типом мислення, здатних забезпечити різнобічний розвиток учня як особистості і найвищої цінності суспільства.

По-друге, в контексті особистісної орієнтації освітнього процесу потребує впровадження компетентнісний підхід, що викликано новим поглядом на якість підготовки сучасного вчителя початкової школи. У той же час реалії сучасності вимагають від майбутнього вчителя бути інтелектуально розвинутим та соціально активним, застосовувати різноманітні педагогічні технології й засоби для здійснення найважливішої професійної функції — готувати вихованців до адаптування та співіснування в соціумі [34, с.71-76].

Тому належний рівень підготовки стає невід'ємною складовою характеристики професійної діяльності педагога. В руслі такого бачення особливостей підготовки до педагогічної діяльності слід зробити акценти на тих факторах, які модернізували зміст підготовки майбутнього вчителя, зокрема: гуманізація освіти, перехід до реалізації нового Державного стандарту,

запровадження принципів особистісно-зорієнтованого та компетентісного підходів у навчальному процесі початкової ланки освіти.

Майбутній вчитель є реалізатором державної політики щодо розвитку і формування майбутнього покоління, від його підготовки залежить його професіоналізм і якість професійної діяльності, а це не що інше як кінцевий результат формування і розвитку особистості молодого покоління, тому на сучасному стані розвитку національної системи педагогічної освіти зростають вимоги до підготовки вчителя. Сучасна освіта не встигає за тими змінами, що відбуваються у суспільстві. Зокрема, Савченко О.Я. описує сучасні ситуації впровадження оновленого змісту початкової освіти, які відбулися в нових нормативних документах [38, с.65-69]

До найважливіших характеристик цих змін відносить такі:

1. У програмах з кожного предмета оновлено й уточнено мету і завдання їх вивчення, які утверджують цінність і пріоритетність розвитку особистості дитини засобами відповідних компетентностей з урахуванням специфіки навчальної дисципліни.

2. Упорядковано термінологічне поле компетентісного підходу. Зокрема, в українській дидактиці вже є чіткі, однозначні тлумачення базових понять цього підходу: компетентність, ключова компетентність, предметна компетентність і компетенції.

3. Більш жорсткі й чіткі вимоги до результативної складової початкової освіти з усіх предметів зумовили зміни в розумінні поняття «якість освіти». Тепер у процесі моніторингу якості початкової освіти для її визначення вживається низка понять: об'єкти контролю, навчальні результати, навчальні досягнення, предметні компетентності й компетенції, критеріальна основа визначення рівнів, динаміка сформованості певних навчальних досягнень, державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів, тестова перевірка, портфоліо учнівських досягнень, державна підсумкова атестація, участь у міжнародних дослідженнях тощо. Оскільки компетентність є особистісним надбанням, треба забезпечувати в навчанні такі умови, щоб зовнішній контроль

й оцінювання з боку вчителя поступово доповнювався систематичним та ефективним внутрішнім контролем і оцінюванням учнів через самоконтроль і само оцінювання, взаємоконтроль і взаємо оцінювання. За цих умов дитина починає себе усвідомлювати суб'єктом учіння, який також відповідає за якість своєї праці.

4. Необхідність реагування школи на виклики часу зумовила суттєві зміни у переліку предметів інваріантної частини базового навчального плану, а отже, і в навчальних програмах. Перелічені зміни є реалізаторами державної політики щодо розвитку і формування майбутнього покоління, тому необхідно як найбільше приділяти увагу підготовці вчителів, адже саме від цього залежить якість їхньої професійної діяльності, що в свою чергу впливає і на формування та розвиток молоді.

Важливого значення в особистісному становленні майбутнього педагога набуває власне загально педагогічна підготовка як складова усієї системи професійної підготовки. Майбутній учитель початкових класів здатен проектувати і моделювати нові способи педагогічної діяльності на основі нових знань з організації навчальної діяльності молодших школярів, може дійсно змінити педагогічний процес на більш якісний рівень, якщо він постійно підвищує свої професійні знання, уміння й навички і, головне, володіє технологічною компетентністю в сучасному світі постійних змін.

Хомич Л.О., у зв'язку з цим, виділяє наступні фактори нових підходів до підготовки вчителя [46, с. 33-47] :

- 1) соціально-економічні, пов'язані із змінами в суспільній свідомості і появою нових цінностей в освіті, тобто переваги саморозвитку самовиховання, самоосвіти над передачею знань, умінь і навичок;
- 2) інтереси особистості мають пріоритетне значення порівняно з навчальними планами і програмами;
- 3) створюються умови для постійного звеличення людини, гармонізації її відносин з природою і суспільством, державою й іншими людьми;
- 4) практичні, що виникли внаслідок соціально-економічних

перетворень у нашій країні, появи нових типів навчально-виховних закладів, окрім загальноосвітньої школи;

5) для них потрібний новий учитель з цілісним уявленням про професійну діяльність;

6) майбутній учитель повинен діяти самостійно, оволодіти в процесі психолого-педагогічної підготовки спеціальними вміннями і навичками взаємодії й спілкування;

7) щоб підготовка вчителя відповідала сучасним вимогам, треба активізувати розробку методологічної та теоретичної основи педагогічної освіти;

8) теоретичні, зумовлені як соціально-економічними, так і практичними змінами в розвитку народної освіти;

9) педагогічна освіта розвивається по шляху формування в майбутніх педагогів цілісного уявлення про свою професійну діяльність, через те більшість педагогічних закладів України у навчальні плани включає інтегровані курси психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі цілеспрямовано організовує формування професійно важливих якостей майбутнього вчителя, його професійної свідомості і поведінки, а також сприяє розвитку індивідуальності. Ми підтримуємо думки науковців і визначаємо професійну підготовку вчителя початкової школи як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями і вміннями для успішного здійснення професійної діяльності [39, с. 49-59].

С. Сисоєва і І. Соколова визначають поняття «професійна підготовка» як цілісну систему із великою кількістю пов'язаних між собою компонентів (елементів, підсистем), що певним чином упорядковані, характеризуються відносно стійкою цілісною, ієрархічною побудовою, наявністю суб'єкта та об'єкта, розгалуженими внутрішніми й зовнішніми зв'язками та відносинами [37, 98-110]. Вони зазначають, що «професійна підготовка майбутнього фахівця – це неперервний і керований процес набуття особистістю суб'єктивного досвіду професійної діяльності, що дозволяє системно та цілісно сприймати дійсність і

діяти на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій, закладених у сучасних освітніх концепціях неперервності, гуманізації освіти і професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах для формування професійної компетентності особистості та успішної праці з урахуванням сучасних вимог ринку праці».

У Законі України «Про вищу освіту» наголошується на тому, що професійна підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. Професійна підготовка завершується присудженням відповідного ступеня вищої освіти. У великому тлумачному словнику сучасної української мови «ступінь» трактується як порівняльна величина, міра; ранг, розряд. «Багатоступеневий» у цьому ж словнику тлумачиться як той, що проходить кілька стадій, ступенів [15]. Вивчення змісту словників (В. Бусел, С. Гончаренко) та педагогічних енциклопедій (В. Кремень, І. Каіров) засвідчило, що в них не розкривається сутність понять «ступенева освіта», «ступенева підготовка», «ступенева підготовка вчителя». Тому для з'ясування їх змісту ми звернулися до праць учених. Науковці стверджують (Н. Кудикіна, Л. Малинович, В. Радул та ін.), що сутність ступеневості вищої освіти полягає у здобутті різних рівнів вищої освіти на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти [38, с.116] .

Ураховуючи положення чинного Закону України «Про вищу освіту» уточнимо це визначення: ступеневість вищої освіти полягає у здобутті ступенів вищої освіти на різних рівнях вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем освітньої або наукової програми [17]. Ю. Андріяко вважає, що ступеневу освіту слід розглядати як механізм, як великий комплекс вимог, положень, обмежень та свобод, що визначають правове, науково-методичне та організаційне забезпечення діяльності навчальних закладів . Заслужують на увагу погляди Л. Старовойт, яка зазначає, що ступіневість передбачає єдність, взаємозумовленість, наступність цільових функцій усіх ланок, що становлять сутність професійної освіти.[1, с. 69-76].

Ступеневе навчання потребує як внутрішньої диференціації змісту освіти,

так і певної самостійності її складових елементів. Цим забезпечується і створення умов для того, щоб кожний ступінь виконував певну функцію у складі цілого. Ступіневість створює також передумови для доповнення та поглиблення професійної підготовки, забезпечує можливість переходу до нової якості. Науковий інтерес становлять висновки С. Власенко щодо понять «багаторівневості та багатоступеневості». За її переконаннями, вони не є ідентичними. Багаторівневості як інтегративна якість світової освітньої системи є її характеристикою, притаманною етапу розв'язання глобальних завдань людства [4, с. 36-40].

Багатоступеневість є організаційним утіленням багаторівневості, динамічною її ознакою, без застосування якої змістове наповнення рівнів підготовки фахівців із вищою педагогічною освітою позбавляється статичності, тобто горизонтального виміру. Оскільки система вищої освіти – це сукупність взаємодіючих послідовних освітніх (загальноосвітніх і професійних) програм, ОКХ, які є складовими галузевих і державних освітніх стандартів, а також мережі освітніх установ (ВНЗ усіх форм власності), інших юридичних осіб, які надають освітні послуги у галузі вищої освіти, органів управління то в системі ступеневої освіти в процесі підготовки фахівця необхідно дотримуватися принципу наступності та неперервності. Ці принципи вищої професійної освіти розглядаються у Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України (2004 р.) та у сучасних дослідженнях.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ЛОГІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СИСТЕМА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Дослідження актуальних проблем гуманітарної освіти здобувачів у процесі інноваційної підготовки.

Сучасна система організації і методичного забезпечення педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів має певні недоліки, серед яких використання малоефективних форм та методів навчання, що породжує необхідність переглянути системи організації навчання у педагогічних закладах вищої освіти різного рівня акредитації та визначити ефективні форми підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема до проведення педагогічних досліджень. Під поняттям «педагогічна система» ми розуміємо взаємозв'язок форм, методів і засобів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого впливу на аудиторію студентів з метою підготовки майбутніх фахівців [45, с. 122-125]. У педагогічних закладах вищої освіти традиційно використовують індивідуальну, класно-урочну, лекційно-семінарську системи навчання.

Вітчизняні вчені виділяють такі тенденції в організації підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти України:

- 1) збереження індивідуальної системи навчання на всіх рівнях підготовки;
- 2) перехід навчальних закладів I – II рівня акредитації з класно-урочної системи на лекційно-семінарську;
- 3) трансформація лекційно-семінарської системи навчання в закладах III – IV рівня акредитації в більш активні та діяльнісні системи.

Відповідно до цих тенденцій, функції викладача будуть змінюватися від транслятора знань до педагогічного керівництва самостійною роботою

студентів.

Використання цих технологій у підготовці майбутніх учителів:

1. Інтерактивні технології дозволяють студентам активно взаємодіяти між собою та з викладачем, що сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок, критичного мислення та творчості. Наприклад, можна використовувати такі інтерактивні методи, як брейнстормінг, дискусія, рольова гра тощо.

2. Проектні технології спрямовані на розвиток самостійності та творчості студентів. Наприклад, можна запропонувати студентам розробити проект з певної педагогічної теми, який вони потім презентують одногрупникам та викладачу.

У процесі експериментальної роботи нами простежено певний взаємозв'язок між цими технологіями (рис. 1.1).

Рисунок 1.1. Взаємозв'язок особистісно орієнтованих технологій

Характеристика інтерактивних технологій навчання. Інтерактивні технології навчання базуються на діалозі, партнерстві викладача і студента, спільному розв'язанні завдань. Основна їхня мета – забезпечити суб'єкт-суб'єктну взаємодію з кожним студентом, що сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку комунікативних здібностей, критичного та творчого мислення.

Переваги інтерактивних технологій навчання: активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; розвиток комунікативних здібностей, критичного та творчого мислення; формування у студентів навичок

самостійного дослідження та пошуку інформації; підвищення мотивації навчання. Недоліки інтерактивних технологій навчання: вимагають від викладача певних педагогічних знань, умінь та навичок; можуть бути недостатньо ефективними, якщо не використовуватися в поєднанні з іншими технологіями навчання.

Приклади інтерактивних методів навчання: брейнстормінг; дискусія; рольова гра; метод кейсів; метод проектів; метод ділових ігор; метод проблемного навчання. Характеристика проектного навчання. Основним продуктом проектного навчання є проект-задум вирішення проблеми, що має для студента професійне важливе значення. Прагнення знайти краще рішення визначає основну мотивацію навчання.

Переваги проектного навчання: розвиток у студентів творчих і дослідницьких здібностей; формування у студентів навичок самостійного вирішення проблем; розвиток у студентів комунікативних здібностей; підвищення мотивації навчання.

Недоліки проектного навчання: вимагає від викладача певних педагогічних знань, умінь та навичок; може бути недостатньо ефективним, якщо не використовуватися в поєднанні з іншими технологіями навчання.

Отже, інтерактивні технології навчання та проектне навчання є ефективними технологіями підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Вони сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, розвитку їхніх творчих і дослідницьких здібностей, формуванню у них навичок самостійного вирішення проблем.

Проектне навчання сприяє розвитку наукового стилю мислення, умінь швидко орієнтуватися в потоках інформації, створювати нові моделі, водночас студент готується до майбутньої професійної дослідницької діяльності.

Проекти, які пропонуються студентам, повинні відповідати таким вимогам:

1. Професійна та суспільно корисна значущість.
2. Посильність для студентів.

3. Висока якість кінцевого продукту.
4. Використання отриманих теоретичних знань.
5. Вивчення додаткової наукової літератури.

Дослідницькі проекти є важливим засобом підготовки майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень. Вони мають відповідну структуру:

1. Визначення теми дослідження.
2. Аргументація її актуальності.
3. Визначення предмета й об'єкта.
4. Завдання і методи.
5. Обґрунтування методології дослідження.
6. Висунення гіпотез розв'язання проблеми.
7. Визначення шляхів її розв'язання.

Автори тексту на прикладі використання технології дослідницького проекту на магістерському рівні вищої освіти показали, як можна використовувати дослідницькі проекти для підготовки майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень.

У процесі вивчення різних навчальних дисциплін автори спиралися на розробки дослідницьких проектів. Зокрема, на факультеті початкової освіти на магістерському рівні вищої освіти були розроблені проекти з таких тем:

1. Розробка технології вивчення освітньої галузі «Мова та література» у початковій школі.
2. Розробка технології вивчення освітньої галузі «Математика» у початковій школі.
3. Розробка технології вивчення освітньої галузі «Природознавство» у початковій школі.
4. Розробка технології вивчення освітньої галузі «Суспільствознавство» у початковій школі.

Робота над проектами здійснювалася в парах. Оцінювали результати проектної діяльності студенти за визначеними критеріями.

Вивчення кожної освітньої галузі розпочиналось із консультування, на

якому обговорювались план роботи, джерела інформації, методи педагогічного дослідження, форма презентації результатів дослідження, критерії оцінювання роботи студентів. У процесі оцінювання керувались такими критеріями, як актуальність та оригінальність проекту, новизна основної ідеї та методів її вирішення, інформаційне та технічне забезпечення, реалістичність та практичне значення, форма презентації проекту, націленість проекту на розвиток самих учасників, збагачення їхнього досвіду та знань.

Сприятливим для реалізації проектної технології є курс «Актуальні проблеми початкової освіти», для якого нами був розроблений навчальний посібник. В основу змісту курсу покладена ідея розвитку у майбутнього фахівця дослідницьких якостей та умінь. На думку дослідників, цей навчальний посібник певною мірою ліквідує дефіцит навчально-педагогічної літератури з проблем початкової освіти та підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Проблемне навчання - це метод навчання, який передбачає створення проблемних ситуацій і організацію активної самостійної діяльності учнів на їх розв'язання.

Проблема - це складне теоретичне або практичне запитання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження. Проблемне навчання базується на теоретичних положеннях американського філософа-прагматика та педагога Дж. Д'юї. На його думку, усі попередні освітні системи були розраховані, насамперед, на повідомлення учням величезної кількості фактичної інформації без навчання засобам її застосування. Замість традиційної моделі освіти Дж. Д'юї запропонував нову, метою якої стало оволодіння учнями методами вирішення проблем. Учений припускав, що людина зі сформованими навичками прийняття рішень набагато краще буде підготовленою до життя у швидко змінюваному світі з його численними труднощами і постійно виникаючими проблемами.

Необхідність у проблемному навчанні обумовлена наступними факторами.

Сучасною орієнтацією освіти на виховання творчої

особистості. Проблемне навчання сприяє розвитку творчого мислення, самостійності, ініціативності, дослідницьких навичок. Проблемним характером сучасного наукового знання. В сучасному світі багато наукових проблем ще не мають однозначного вирішення. Проблемне навчання дозволяє формувати у учнів здатність до критичного мислення, пошуку нових рішень. Проблемним характером сучасної людської практики. Людство постійно стикається з новими проблемами, які вимагають творчих підходів до їх вирішення. Проблемне навчання допомагає підготувати учнів до життя в умовах постійних змін. Закономірностями розвитку особистості, людської психіки, зокрема мислення, інтересу і волі, що формуються саме в проблемних ситуаціях. Проблемне навчання сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього інтересу до навчання, формуванню навичок самоконтролю та самооцінки.

Одне із найповніших, на нашу думку, визначень проблемного навчання наводить Г. Селевко, зазначаючи, що це така організація навчального процесу, яка передбачає створення у свідомості тих, хто навчається, під керівництвом викладача проблемних ситуацій і організацію активної самостійної діяльності їх розв'язання.

Проблемне навчання має такі переваги перед традиційними методами навчання. Сприяє розвитку творчого мислення, самостійності, ініціативності, дослідницьких навичок. Формує в учнів здатність до критичного мислення, пошуку нових рішень. Підготовляє учнів до життя в умовах постійних змін. Активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває їхній інтерес до навчання. Формує навички самоконтролю та самооцінки.

Проблемне навчання може використовуватися на всіх рівнях освіти, у різних навчальних дисциплінах. Воно є ефективним методом для підготовки творчих, самостійних, ініціативних особистостей, здатних до успішної життєдіяльності в сучасному світі [18, с. 34].

Проблемне навчання базується на створенні особливого виду мотивації – проблемної, тому потребує адекватного конструювання дидактичного змісту навчального матеріалу у вигляді ланцюжка проблемних ситуацій. Проблема в

навчанні (проблемна ситуація) – це пізнавана трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Коли ще не існує наукового розв'язання проблеми, вона має об'єктивний характер. Коли, натомість, наукове розв'язання проблеми існує, а лише певна група студентів не знають шляхів його знаходження, то така проблема має суб'єктивний характер і є дидактичною (педагогічною). В. Ягупов під поняттям «дидактична проблема «розуміє»... організовану з певною метою, ясно визначену й усвідомлену теоретичну чи практичну трудність чи, водночас, як першу, так і другу, що потребують розв'язання, вивчення, дослідження» [36, с.137-138]. Правильно сформульована дидактична проблема, з одного боку, спирається на знання, якими володіють студенти, а з іншого – допомагає визначенню певних прогалів у системі їхніх знань та їх усуненню.

2.2. Узагальнення основних тенденцій розвитку гуманітарного компонента підготовки майбутніх учителів початкових класів.

В контексті нашого дослідження важливим є досвід зарубіжних країн щодо підготовки студентів до дослідницької діяльності. Ми вивчили досвід економічно розвинених країн Західної Європи, а також США, Канади, Китаю та Японії. У цих країнах дослідницька діяльність студентів є важливим шляхом професійної підготовки фахівців. Вона сприяє розвитку творчих сил, самостійності, наукового світобачення молоді, залученню її до вирішення глобальних актуальних проблем сьогодення.

Аналіз праць науковців показав, що в цих країнах накопичено досвід використання різноманітних методів підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності. Зокрема, у США особлива увага приділяється диференціації та індивідуалізації навчання, практичній спрямованості кожного курсу, варіативності практичних методів навчання, акценту на формуванні спеціальних педагогічних знань на основі інтеграції отриманих знань і вмінь із

різних блоків дисциплін.

Найбільш популярними моделями підготовки вчителів у США є конструктивістські моделі, які передбачають: активну участь студентів у процесі навчання; залучення студентів до вирішення реальних проблем; використання інноваційних технологій навчання.

Ці моделі сприяють розвитку у студентів таких компетентностей, як:

- 1) здатність до критичного мислення;
- 2) здатність до самонавчання;
- 3) здатність до творчого вирішення проблем.

Цей досвід є цінним для розроблення моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Зокрема, можна використовувати такі підходи, як:

- 1) активізація самостійної роботи студентів;
- 2) залучення студентів до вирішення реальних проблем;
- 3) використання інноваційних технологій навчання.

Такий підхід допоможе забезпечити підготовку майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, які відповідають сучасним вимогам застосування таких методів дослідницької діяльності, як портфоліо, етнічна автобіографія, створення проектів, аутентична бесіда, публічна презентація проектів, метод кейсів. Розкриємо сутність цих методів.

Науковці наголошують, що портфоліо є засобом збереження думок, ідей, навчальних досягнень студента, який знаходиться в постійному розвитку. У практиці вищої школи США найбільш відомі такі типи портфоліо: «робочий портфоліо» (містить роботи, що допомагають оцінити прогрес студента протягом певного відрізка часу), «шоукейс портфоліо» (зосереджує оригінальні цікаві роботи, що можуть розглядатися як найкращі), «портфоліо для записів» (включає записи, за які студенту виставляються оцінки, що допомагає встановити динаміку навчального прогресу або регресу студента). Узагальнюючи власний досвід, К. Кларк зазначає, що в процесі створення робочого портфоліо студенти готують оповідання із запропонованої проблеми,

спираючись на педагогічний досвід, здійснюють теоретичне дослідження й підбирають художні книги й фільми, пов'язані з предметом дослідження[35, с. 38-42]. Оскільки в американській педагогічній науці вміння розглядається як безперервний процес осмислення власного досвіду, то особливого значення набуває такий вид дослідницької роботи, як етнічна автобіографія, що передбачає дослідження культури, літератури, ідентичності у власному житті та в житті інших людей. Аналіз та узагальнення свого життя у ракурсі певної педагогічної проблеми дозволяє студентам систематизувати накопичений досвід, виробити авторські стратегії навчання й виховання, виходячи з необхідності оминати пережиті негативні ситуації.

Означені методи підготовки до дослідницької діяльності. Забезпечують системність фахових знань. Студенти отримують знання не лише в рамках окремих дисциплін, а й у контексті їх взаємодії. Це дозволяє їм краще розуміти предмет дослідження та його місце в загальній картині світу.

Сприяють формуванню рефлексивних і когнітивних дослідницьких умінь. Рефлексія дозволяє студентам критично оцінювати власні знання та досвід, а когнітивні вміння - ефективно використовувати отриману інформацію для вирішення проблем.

Науковці наголошують, що ці методи дозволяють дітям переосмислити власний досвід та вдосконалити його відповідно до вищого рівня.

Вивчення системи організації дослідницької роботи у країнах Західної Європи свідчить про посилення тенденції до об'єднання навчальної й дослідницької діяльності. Навчання та дослідження розглядаються як два взаємопов'язаних процеси. Студенти навчаються, проводячи дослідження, а дослідження допомагають їм краще засвоїти навчальний матеріал.

Науковці виділяють такі рівні оволодіння дослідницькою діяльністю: базовий рівень. Студенти оволодівають основними дослідницькими вміннями, такими як формулювання проблеми, збір інформації, аналіз даних, формулювання висновків.

1. Основний рівень. Студенти поглиблюють свої дослідницькі навички

та вчать застосовувати їх у різних сферах.

2. Дослідницька діяльність на старших курсах. Студенти самостійно проводять дослідження, які можуть бути представлені на наукових конференціях або опубліковані у наукових журналах.

Характерною рисою організації дослідницької діяльності у Німеччині є тісна співтворчість дітей й вчителів. Студенти та викладачі працюють разом на всіх етапах дослідження, від формулювання проблеми до написання висновків. Це дозволяє студентам краще зрозуміти процес дослідження та розвинути свої дослідницькі навички.

Ці особливості організації дослідницької діяльності у зарубіжних країнах є цінним досвідом для розроблення моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Використання таких підходів, як: активізація самостійної роботи студентів; залучення студентів до вирішення реальних проблем; використання інноваційних технологій навчання; тісна співпраця викладачів та студентів, допоможе забезпечити підготовку майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, які відповідають сучасним вимогам.

Отже, в країнах Західної Європи в організації дослідницької діяльності значна увага приділяється системному зв'язку теорії і практики. Великого значення набуває критичне оцінювання студентом ідей, теорій та концепцій. На перший план виноситься вироблення власної позиції, домінують демократичні, дискусійні, креативні методи, що віддзеркалюють особистісну позицію та досвід студента, дозволяють встановити партнерські стосунки як всередині групи, так і між студентами й викладачем. Аналізуючі наукові праці (С. Су, Ч. Сяомань) щодо організації дослідницької діяльності в навчальних закладах Китаю свідчить про орієнтацію навчально-виховного процесу на розвиток у молоді творчого мислення, формування вмінь самостійного пошуку та опрацювання інформації, необхідної для розв'язання актуальних проблем. Освіта спрямована на перехід від системи передачі значної кількості теоретичних знань до системи навчання елементам дослідження (Ч. Сяомань) [20, с. 34]. Значення набувають завдання

щодо виховання ініціативності та самостійності, розвитку пізнавальних здібностей, емоційно-чуттєвої сфери майбутніх фахівців, а також їхньої здатності плідно спілкуватися та співпрацювати з іншими.

Заслуговує на увагу система виховання самостійності у навчальних закладах Японії. Японцям з дитинства прищеплюють здатність до дослідницької діяльності, що передбачає вміння ставити перед собою мету, обирати правильні рішення та реалізовувати їх. Виділяються такі компоненти цього процесу: визначення мети будь-якої діяльності; правильний вибір оптимальних способів; складання програми дій, яка б передбачала врахування конкретної ситуації; втілення прийнятих рішень. Зауважуючи, що сенс волі полягає в тому, аби творчо використовувати як внутрішні (інтелект, інтуїцію, здібності), так і зовнішні (поради, допомогу) можливості. Здатність до самостійної діяльності виховується паралельно із суворим дотриманням соціальних норм, які розглядаються як внутрішньо необхідні для кожної особистості. У вищих навчальних закладах дослідницьку діяльність, яка, насамперед, передбачає роботу над різноманітними творчими проектами, спрямовано на розвиток розумових здібностей, критичності мислення, умінь мобільного опрацювання значної кількості інформації.

Отже, вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності дозволяє визначити суттєву особливість: використання таких методів у підготовці майбутніх фахівців, які уможливають розвиток творчих здібностей кожної особистості, її здатності до колективної наукової співпраці, оволодіння нею дослідницькими вміннями, що забезпечують високу ефективність майбутньої професійної діяльності. Визначили такі методи підготовки, як портфоліо; створення та презентація проектів, зокрема дослідницьких; пропедевтичне ознайомлення студентів з технікою дослідницької роботи; мікрорішення; підготовлені питання тощо. Цей досвід буде використаний нами при розробці операційно-діяльнісного компонента ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Проведене дослідження створило підґрунтя для

вивчення і подальшого визначення змісту, методів та форм професійної підготовки вчителя початкових класів до проведення педагогічних досліджень з урахуванням специфіки такої діяльності.

Молодший шкільний вік є важливим періодом у розвитку дитини. У цей час формуються її індивідуальні особливості, розвиваються здібності, закладаються основи особистості. Вчитель початкових класів має сприяти цьому розвитку, створюючи оптимальні умови для навчання та виховання учнів.

Однією з важливих функцій вчителя початкових класів є дослідницька діяльність. Вона передбачає проведення учителем наукових досліджень у галузі свого предмета, а також вивчення індивідуальних особливостей учнів.

Значний внесок у розроблення проблеми дослідницької діяльності вчителя початкової школи зробив В. Сухомлинський. Він вважав, що дослідницька робота є першою сходинкою педагогічної майстерності. Вчитель, який відчуває себе дослідником, має глибокі знання своєї справи, розуміє педагогічні явища в їхньому розвитку та використовує різноманітні методи науково-педагогічного дослідження.

На основі аналізу наукових джерел можна сформулювати такі основні завдання підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень: формування у них науково-педагогічного світогляду, розуміння сутності дослідницької діяльності вчителя. Оволодіння основними методами науково-педагогічного дослідження. Розвиток творчих здібностей та навичок дослідницької діяльності.

Реалізація цих завдань передбачає використання таких методів та засобів: теоретичні заняття, на яких розглядаються теоретичні основи дослідницької діяльності, її етапи та методи. Практичні заняття, на яких майбутні вчителі отримують досвід проведення дослідницьких робіт. Консультації та самостійна робота студентів.

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень є важливим завданням сучасної освіти. Вона сприяє розвитку їхньої професійної майстерності та підвищує якість освіти молодших

школярів.

Результатом багаторічної дослідницької роботи педагога було визначення таких вікових особливостей діяльності молодших школярів, як емоційність; любов до гри; захопленість працею; нестійкість прагнень та інтересів дітей молодшого шкільного віку, що залежать від тієї діяльності, якою зайнятий на даному етапі колектив; багата уява тощо. Водночас учений наголошує, що з кожним роком рівень розвитку інтелектуальних емоцій у дітей, що починають навчатися, підвищується. Інтерес до машин і технологічних процесів зростає, тоді як до рослин, тварин та птахів зменшується. Ця тенденція простежується і сьогодні. Значним успіхом науково-дослідної роботи В. Сухомлинського та педагогічного колективу Павлівської школи є відкриття низки закономірностей процесу виховання молодших школярів, серед яких: «Чим глибше враження дитини від безпосереднього сприймання, чим яскравіші образи уяви, створені словами педагога, тим гострішою стає потреба відтворити світ у лініях і фарбах».

Аналіз педагогічних праць В. Сухомлинського доводить, що дослідницька діяльність учителів Павлівської школи здійснювалася за трьома напрямками:

1. Індивідуальна дослідницька робота вчителя з метою отримання нового наукового результату, збагачення теоретичних знань, які сприяють удосконаленню процесу виховання, навчання й розвитку дітей і дають змогу вчителю ефективно та якісно вирішувати конкретні навчально-виховні завдання.

2. Колективна дослідницька діяльність (робота над комплексною темою, творчим проектом, в основі яких є вивчення особистості учня). Залучення молодших школярів до дослідницької діяльності в процесі вивчення різних шкільних дисциплін.

В. Сухомлинський вважав, що індивідуальна дослідницька робота вчителя має бути спрямована на вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини. Він виділяв такі основні сторони вивчення учня. Здоров'я дитини. Без знання здоров'я дитини неможливе правильне виховання, адже залежно від стану здоров'я кожна дитина потребує не тільки індивідуального підходу, але й цілої системи захисних заходів, які б зберігали й зміцнювали здоров'я.

Взаємовідносини в сім'ї. Від них залежить фізичне здоров'я, розумові інтереси, духовність дитини. Тип мислення кожної дитини. Це необхідно для того, щоб правильно здійснювати педагогічне керівництво розумовою працею учнів.

На основі аналізу педагогічних праць В. Сухомлинського можна зробити такі висновки. Дослідницька діяльність є важливою складовою професійної діяльності вчителя початкових класів. Вона сприяє розвитку його професійної майстерності, підвищенню якості освіти молодших школярів.

Дослідницька діяльність вчителя початкових класів може здійснюватися в різних формах: індивідуальній, колективній, за участю учнів. Індивідуальна дослідницька робота вчителя початкових класів має бути спрямована на вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини.

В. Сухомлинський вважав, що дослідницька діяльність є важливою умовою розвитку творчої особистості вчителя. Він писав: «Той, хто не досліджує, той перестає бути педагогом, він стає виконавцем чужої волі, чужої думки. Дослідницька діяльність – це шлях до творчості, це шлях до істини». [30, с. 164]. Досить цікавими є його поради щодо ведення педагогічного щоденника, який, за переконаннями В. Сухомлинського, є джерелом роздумів та творчості. «Щоденник допомагає зосередити думку, спрямувати розумові зусилля на щось одне. Щоденник учить думати». Такий щоденник, на думку вченого, має вестися роками для того, щоб була можливість співставляти результати спостережень та визначати сучасні тенденції розвитку молодших школярів. У ньому мають бути дані про пізнавальні інтереси учнів, міцність їхніх знань, особливості поведінки, інформація про батьків, домашні бібліотеки тощо. Видатний педагог наголошує, що значне місце в щоденнику мають займати записи про важких дітей .

За допомогою проведення педагогічних досліджень учитель виконує такі завдання:

1. Визначає закономірності навчання та виховання молодших школярів.
2. Вивчає вікові та індивідуальні особливості учнів, рівень їх вихованості та розвитку, особливості сімей молодших школярів та сімейного виховання.

3. Виявляє обдарованих, важковиховуваних та інші категорії дітей.
4. Організовує експериментальну перевірку на науковій основі своїх педагогічних знахідок.
5. Упроваджує передовий педагогічний досвід.
6. Удосконалює форми, методи та засоби навчально-виховної роботи з учнями та роботи з батьками молодших школярів.
7. Розробляє новітні педагогічні технології .

Окрім того, сучасний учитель, виховуючи учнів початкової школи, має залучати їх до пошукової діяльності, вчити спостерігати, експериментувати, відкривати причинно-наслідкові зв'язки, що є необхідною умовою розумового розвитку молодших школярів та реалізації принципу наступності між початковою, середньою та старшою школою. Злиття практичної діяльності вчителя початкової школи з науково-дослідною призводить до розуміння і правильного пояснення теоретичної сутності будь-якої педагогічної проблем, що є запорукою постійного розумового занурення дослідника в суть справи, у конкретні питання навчання і виховання, це основний шлях до підвищення якості освіти сучасних школярів .

Дослідження у сфері початкової освіти має особливості, зумовлені його об'єктом: особистість дитини перебуває на стадії становлення, тому дослідження повинно сприяти її розвитку; оскільки кожне досліджуване явище, що розвивається, пов'язане з іншими, то його необхідно вивчати послідовно, зважаючи не лише на окремо взяті параметри, а й на їх зв'язок з іншими аспектами розвитку; дослідження проблем початкової освіти, як правило, здійснюється в умовах реального педагогічного процесу.

У Концепції Нової української школи зазначається, що основними причинами кардинальних змін у початковій школі є перевантаження учнів предметами і навчальним матеріалом, невміння школярів застосовувати набуті знання у житті. Нестабільність, орієнтація на інновації зовнішнього змісту нерідко посувають на периферію вчительської праці найважливіші цілі початкової ланки щодо навчання і розвитку молодших школярів, яких слід

повноцінно досягти саме у ці роки (зокрема, предметні і ключові компетентності, адже без них подальше успішне навчання неможливе). Все це вимагає від учителя наукового мислення, вмінь швидко адаптуватися у новому змісті початкової освіти, проектувати навчально-виховну діяльність за нових умов.

2.3. Організація та методика дослідження

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень традиційно здійснюється засобом викладання навчальних дисциплін циклу професійної підготовки. Аналізуючи навчальні плани та програми Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка зі спеціальності «Початкова освіта» допоміг визначити педагогічні навчальні дисципліни, в межах яких вивчаються питання основ проведення педагогічних досліджень.

Аналіз результатів опитування студентів щодо форм та методів підготовки до дослідницької діяльності показує, що найбільш ефективними є такі:

1. Проблемний виклад лекційного матеріалу. Цей метод дозволяє студентам замислитися над актуальними проблемами педагогічної науки, сформулювати власні судження та позиції.
2. Дискусії. Вони сприяють розвитку критичного мислення, вміння аргументувати свою точку зору, дискутувати з іншими.
3. Дослідницькі завдання для самостійної роботи. Вони дозволяють студентам самостійно досліджувати певні педагогічні явища, розвивати навички наукового дослідження.
4. Парні та групові форми роботи. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, вміння працювати в команді, приймати спільні рішення.
5. Зустрічі із вчителями практиками. Вони дозволяють студентам

побачити реальну професійну діяльність вчителя, отримати практичні поради щодо проведення досліджень.

6. Розв'язання педагогічних задач. Цей метод сприяє розвитку творчого мислення, вміння знаходити нестандартні рішення.

7. Використання проектних та ігрових технологій навчання. Вони дозволяють зробити навчання більш цікавим та захоплюючим, сприяють розвитку творчих здібностей.

На жаль, на практиці переважає традиційний підхід до проведення лекцій, семінарських та практичних занять. Це негативно впливає на підготовку майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності.

Для підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності необхідно:

Розширювати використання проблемного методу викладу лекційного матеріалу, дискусій, дослідницьких завдань для самостійної роботи, парних та групових форм роботи, зустрічей із вчителями-практиками, розв'язання педагогічних задач, проектних та ігрових технологій навчання. Створювати умови для самостійної дослідницької діяльності студентів. Це можна зробити, наприклад, шляхом створення наукових гуртків, проведення дослідницьких конкурсів та олімпіад. Сприяти розвитку творчих здібностей студентів. Це можна зробити, наприклад, шляхом використання інноваційних методик навчання, створення творчих проектів.

Впровадження таких заходів дозволить підвищити рівень підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти молодших школярів.

Однією з найважливіших форм успішної підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень є педагогічна практика. Аналіз навчальних планів педагогічної практики в системі ступеневої підготовки вчителя початкових класів засвідчив, що на всіх рівнях підготовки є різні види практики, у процесі яких студенти оволодівають дослідницькими знаннями та вміннями. Значна кількість видів практики в системі ступеневої

підготовки майбутніх учителів початкових класів (особливо на початковому рівні вищої освіти), їх завдання та зміст сприяють практичній підготовці вчителя-дослідника. На це вказують в анкетах студенти, зауважуючи, що різні види практики є важливою умовою для успішної підготовки до проведення педагогічних досліджень (85 %). У тексті наведено інформацію про важливість науково-дослідної роботи для розвитку самостійності та творчості майбутніх учителів початкових класів. Науково-дослідна робота дозволяє студентам оволодіти навичками роботи з різними інформаційними джерелами, розвинути критичне мислення, творчість, вміння вирішувати проблеми.

Основними формами науково-дослідної роботи студентів зі спеціальності «Початкова освіта» є написання курсових та дипломних робіт. Аналіз навчальних планів засвідчив обов'язкове виконання студентами на кожному рівні вищої освіти наукової роботи. Поширеними формами науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти є студентські наукові товариства, наукові гуртки, предметні олімпіади, конкурси наукових робіт.

Однак, на думку автора тексту, активність студентів у цих формах науково-дослідної роботи недостатня.

Для підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності автор пропонує такі заходи:

1. Розширювати використання проблемного методу викладу лекційного матеріалу, дискусій, дослідницьких завдань для самостійної роботи, парних та групових форм роботи, зустрічей із вчителями практиками, розв'язання педагогічних задач, проектних та ігрових технологій навчання.

2. Створювати умови для самостійної дослідницької діяльності студентів. Це можна зробити, наприклад, шляхом створення наукових гуртків, проведення дослідницьких конкурсів та олімпіад.

3. Сприяти розвитку творчих здібностей студентів. Це можна зробити, наприклад, шляхом використання інноваційних методик навчання, створення творчих проектів.

Впровадження таких заходів дозволить підвищити рівень підготовки

майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти молодших школярів.

Створення наукових гуртків, проведення дослідницьких конкурсів та олімпіад дозволить студентам отримати досвід участі в науково-дослідній діяльності, обмінятися досвідом з однодумцями, отримати підтримку з боку викладачів та інших науковців.

Сприяння розвитку творчих здібностей студентів можна здійснювати шляхом використання інноваційних методик навчання, створення творчих проектів. Наприклад, можна використовувати метод проектів, який дозволяє студентам самостійно розробляти та реалізовувати власні проекти. Проекти можуть бути спрямовані на вирішення певної педагогічної проблеми, розробку нового методу навчання тощо.

Реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти молодших школярів

Щоб з'ясувати, які результати вона дає, нами було проаналізовано анкетування серед випускників магістерського рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Житомирського державного університету імені Івана Франка та Рівненського державного гуманітарного університету. Всього опитано 90 осіб.

Спираючись на аналіз опитування проводилось відповідно до логіки дослідження і вміщувало такі блоки показників, що характеризують рівень професійної підготовки майбутніх учителів як дослідників: виявлення рівня сформованості професійних якостей; визначення рівня сформованості педагогічних знань щодо специфіки дослідницької функції вчителя початкових класів; виявлення рівня сформованості педагогічних умінь щодо проведення педагогічних досліджень; визначення рівня готовності до проведення педагогічних досліджень.

Аналізуючи експериментальне дослідження нами були визначені основні якості вчителя-дослідника: допитливість, спостережливість, ініціативність, відчуття нового, зацікавленість у справі, дисциплінованість, відповідальність, організаторські здібності, комунікабельність, доброзичливість. Слухачам магістратури було запропоновано оцінити свій рівень сформованості дослідницьких якостей за п'ятибальною шкалою, де мінімальний рівень відповідає 1 балу, а максимальний – 5 балам. Окрім того, оцінювання рівня сформованості професійних якостей магістрантів здійснювали і компетентні судді (викладачі психолого-педагогічних дисциплін), що сприяло більш об'єктивному підходу до аналізу статистичного матеріалу.

Зауважимо, що самооцінка магістрантами рівня сформованості дослідницьких якостей перевищує оцінку компетентних суддів, що свідчить про тенденцію необ'єктивного завищення студентами самооцінки зазначених якостей. Необхідною умовою успішної роботи щодо проведення педагогічних досліджень у початковій школі є дослідницькі знання, перелік яких був визначений нами у професіограмі вчителя-дослідника: значення педагогічних досліджень у діяльності вчителя початкових класів, напрями педагогічних досліджень, принципи педагогічних досліджень, логіка педагогічного дослідження, емпіричні методи педагогічних досліджень, педагогічна діагностика, теоретичні методи педагогічних досліджень, математичні та статистичні методи педагогічних досліджень, вітчизняний та зарубіжний досвід проведення педагогічних досліджень у початковій школі. Для того, щоб виявити сильні й слабкі сторони теоретичної підготовки до проведення педагогічних досліджень у початковій школі, випускникам і викладачам психолого-педагогічних дисциплін було запропоновано, відповідно до питань анкети, оцінити рівень сформованості у магістрантів знань методики дослідницької роботи за тією ж шкалою.

2.4. Аналіз та узагальнення результатів дослідження

Під час контрольного етапу педагогічного дослідження здійснювався порівняльний аналіз результатів експериментально-дослідної роботи як на початку експерименту, так і наприкінці, здійснювалося оцінювання ефективності готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень за експериментальних умов. Для порівняльного аналізу використано дані, отримані під час діагностичного етапу експерименту, описані дані, отримані під час третього етапу формуального експерименту (магістерський), який здійснювався на другому рівні вищої освіти. Досліджуючи ефективність розробленої моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, ми керувалися розробленими критеріями. Аналіз проводився за кожним компонентом готовності окремо (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний)

У роботі наведено результати дослідження рівня сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Дослідження проводилося в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах студентів.

Результати дослідження показали, що рівень сформованості когнітивного компонента готовності до проведення педагогічних досліджень у студентів ЕГ є вищим, ніж у студентів КГ. Зокрема, у студентів ЕГ спостерігається більший діапазон показників сформованості знань про принципи педагогічного дослідження. Це пояснюється тим, що в ЕГ студенти отримували більш системні знання з методології педагогічного дослідження в процесі вивчення педагогічних навчальних дисциплін, спецкурсу «Методика проведення педагогічних досліджень у початковій школі», розв'язання педагогічних дослідницьких задач, дослідницьких завдань та виконанні науково-дослідної роботи.

Загалом, результати дослідження свідчать про позитивний вплив експериментальної програми на формування когнітивного компонента

готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Ось деякі конкретні висновки, які можна зробити на основі представлених результатів дослідження:

Для підвищення рівня сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень необхідно забезпечити системне вивчення методології педагогічного дослідження в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Для цього необхідно включати в навчальні програми педагогічних спеціальностей дисципліни, які б спрямовувалися на формування дослідницьких знань, умінь і навичок.

Крім того, необхідно створювати умови для самостійної дослідницької діяльності студентів. Це можна зробити, наприклад, шляхом створення наукових гуртків, проведення дослідницьких конкурсів та олімпіад.

Впровадження цих заходів дозволить підвищити рівень підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти молодших школярів.

Показовим є те, що рівень сформованості дослідницьких знань у студентів Н $\wedge$ трьох підгруп експериментальної групи є більш стабільним, ніж у студентів контрольної групи. Третім компонентом готовності до проведення педагогічних досліджень нами було визначено операційно-діяльнісний компонент.

Завершуючи аналізувати педагогічне дослідження, важливо окреслити напрями ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Визначаючи їх, ми спиралися на результатами дослідження.

Зокрема, визначення рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів засвідчило, що, створюючи умови для ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, викладачі фахових дисциплін мають звертати увагу на розвиток мотивації щодо засвоєння дослідницьких

знань і оволодіння дослідницькими вміннями. Різноманітні форми і методи та професійного становлення мають забезпечити розуміння студентами значення дослідницької функції в їх майбутній професійній діяльності.

Окрім того, потребує систематизації і теоретичної підтримки наявний практичний досвід учителів початкових класів щодо проведення педагогічних досліджень, створення умов для усвідомлення ними цієї діяльності як інноваційної і перспективної.

Другим компонентом, рівень якого свідчить про якість підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, є когнітивний. У процесі аналізу дослідження була виявлена потреба у створенні навчально-методичного супроводу такої підготовки, який би сприяв формуванню готовності до проведення педагогічного дослідження на кожному етапі підготовки відповідно до кожної варіативної моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Результати проведеного дослідження показали, що подальшу роботу слід спрямувати на пошук інноваційних технологій, нових форм і методів організації навчання як дослідження.

Важливим чинником має стати прояв ініціативи з боку викладачів щодо розуміння ними необхідності поступового переходу від репродуктивних форм і методів роботи на перших курсах педагогічних закладів вищої освіти до активних та творчих на старших курсах, пошук більш дієвих систем організації навчання, за яких дослідження інтегрується в навчання.

Осмислення прогностичних аспектів ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень повинно здійснюватися з урахуванням тенденцій, що мають місце на сьогоднішній день у світовій практиці:

У тексті наведено чотири прогностичні напрями підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень:

- Упровадження у вищій освіті багатоступеневої системи підготовки фахівців (бакалаврат, магістратура) відповідно до принципів наступності та

неперервності.

- Посилення наукових досліджень у вищій школі, активізація досліджень у галузі освіти. Ліквідація розподілу між дослідницькою і викладацькою роботою в університетах.

- Широке впровадження методів інноваційного і розвивального навчання, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу особистості.

- Акредитація закладів вищої освіти та покращання якості освіти.

Ці напрями спрямовані на підвищення рівня підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Упровадження багатоступеневої системи підготовки фахівців дозволить забезпечити наступність і неперервність у формуванні дослідницьких компетентностей майбутніх учителів початкових класів. На рівні бакалавра студенти зможуть отримати базові знання та навички з методології педагогічного дослідження, а на рівні магістра – поглибити свої знання та навички, а також набути досвіду самостійного проведення педагогічних досліджень.

Посилення наукових досліджень у вищій школі дозволить забезпечити високу якість підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Упровадження інноваційних технологій навчання, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу особистості, сприятиме розвитку дослідницьких здібностей студентів.

Акредитація закладів вищої освіти та покращання якості освіти забезпечить відповідність підготовки майбутніх учителів початкових класів до вимог суспільства та ринку праці.

Удосконалення підготовки студентів заочної форми навчання дозволить забезпечити рівні можливості для всіх майбутніх учителів початкових класів у підготовці до проведення педагогічних досліджень.

Впровадження цих напрямів дозволить підвищити рівень підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти молодших школярів.

Ось деякі конкретні заходи, які можна впровадити для реалізації цих

напрямів :упровадження багатоступеневої системи підготовки фахівців; розробка навчальних програм для підготовки майбутніх учителів початкових класів у бакалавраті та магістратурі. Впровадження в навчальний процес дисциплін, які б спрямовувалися на формування дослідницьких компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Створення умов для самостійної дослідницької діяльності студентів. Посилення наукових досліджень у вищій школі: залучення студентів до участі в наукових дослідженнях; створення умов для наукової діяльності викладачів; забезпечення матеріально-технічної бази для наукових досліджень; широке впровадження методів інноваційного і розвивального навчання; використання інтерактивних методів навчання; впровадження проектного навчання; застосування проблемного навчання

Акредитація закладів вищої освіти та покращання якості освіти:

1. Розробка критеріїв акредитації закладів вищої освіти, які б враховували підготовку майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.
2. Моніторинг якості підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Удосконалення підготовки студентів заочної форми навчання:

1. Розробка навчальних програм для підготовки майбутніх учителів початкових класів заочною формою навчання.
2. Впровадження в навчальний процес дистанційних технологій навчання.
3. Створення умов для самостійної дослідницької діяльності студентів заочною формою навчання.

Впровадження цих заходів дозволить забезпечити ефективну підготовку майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду та запропоновано новий підхід до вирішення актуальної наукової проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Результати теоретико-експериментальної роботи підтвердили правомірність висунутої гіпотези, а реалізовані завдання дослідження дали можливість сформулювати такі висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу наукової літератури доведено, що формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до проведення педагогічних досліджень є професійною необхідністю, а зазначена проблема – важливою й актуальною в Україні та закордоном. Визначено та проаналізовано традиційні форми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень в Україні: написання курсових та дипломних робіт, наукові гуртки, студентські наукові товариства, конкурси наукових робіт, науково практичні конференції. З'ясовано, що зарубіжний досвід означеної підготовки вирізняється використанням активних форм та методів навчання, які наближають навчальну діяльність до дослідницької. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної педагогічної літератури виявлено, що оптимізації підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень сприяють дослідницький характер навчальної діяльності студентів, використання особистісно орієнтованих педагогічних технологій, активних методів та форм навчання, які забезпечують розвиток творчих здібностей кожної особистості, її здатність до індивідуальної та колективної наукової праці.

2. Окреслено специфіку дослідницької діяльності вчителя початкових класів, яка полягає в довготривалій роботі з постійним складом учнів, що дає можливість краще вивчити учнівський колектив та індивідуальні особливості

дітей, зміни, які відбуваються з ними впродовж цього часу, та створити відповідні умови для успішного розвитку та саморозвитку кожного учня. Виявлено, що основними чинниками, які впливають на необхідність проведення педагогічних досліджень учителями початкових класів, є зовнішні (освітні реформи, зміна контингенту учнів та батьків, оновлення вимог до якості початкової освіти, атестація вчителів) та внутрішні (прагнення вчителів до інноваційної діяльності, досягнення якісно нових результатів у навчанні, вихованні та розвитку учнів; прагнення до самовдосконалення, підвищення рівня професійної компетентності, створення та підтримки власного авторитету, отримання вищої категорії і педагогічних звань під час атестації). Розкрито сутність та форми дослідницької діяльності вчителя: індивідуальна дослідницька робота з метою вдосконалення освітнього процесу в класі та колективна дослідницька діяльність (робота над науковою темою навчального закладу). Із урахуванням методологічних підходів до ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів та специфіки діяльності вчителя початкових класів обґрунтовано та конкретизовано професіограму вчителя-дослідника початкової школи, як уявного образу вчителя-дослідника для різних типів закладів вищої освіти.

3. Обґрунтовано концептуальні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Головною концептуальною ідеєю є розуміння процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки, що здійснюється поетапно, відповідно до рівнів вищої освіти.

Визначено, що методологічну основу дослідження становлять загальнонаукова методологія, зокрема, основні положення системного та діяльнісного підходів; конкретно наукова методологія – положення щодо цілісності й наступності змісту професійної підготовки, особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах ступеневої освіти, аксіологічний, особистісний, професіографічний, технологічний,

дослідницький, компетентнісний, задачний підходи до організації освітнього процесу у ході підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проведення педагогічних досліджень; принципи наступності та неперервності освіти, професійної спрямованості, забезпечення єдності в науковій та навчальній діяльності, проблемності, професійної мобільності, урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів. В основу підготовки студентів до проведення педагогічних досліджень покладено теорію І. Павлова про біологічну природу дослідницької діяльності людини та положення моделі навчальної діяльності студентів «навчання через дослідження».

4. Структурування гуманітарної освіти для майбутніх учителів початкових класів базується на декількох ключових дидактичних засадах, які сприяють глибокому розумінню предмета та підготовці студентів до успішної практичної роботи, а саме:

- Інтеграція предметів: розробляти інтегровані програми, які сприяють зв'язку між різними гуманітарними предметами, такими як мова, література, мистецтво, історія та інші. Інтегроване вивчення дозволяє студентам-майбутнім педагогам бачити зв'язки між різними аспектами гуманітарних наук.

- Проблемно-орієнтований підхід: застосування підходів, що базуються на розв'язанні реальних проблем та завдань. Це дозволяє студентам використовувати свої знання для розв'язання конкретних ситуацій, що сприяє їхньому практичному розвитку.

- Розвиток критичного мислення: сприяти розвитку критичного мислення стосовно гуманітарних питань. Навчання має стимулювати аналіз, обговорення та оцінку різних точок зору на гуманітарні питання.

- Активна взаємодія: створити можливості для активної взаємодії студентам під час вивчення гуманітарних предметів. Групові проекти, дебати та обговорення сприяють спільному будівництву знань.

- Орієнтація на розвиток творчості: розробка творчих завдань та проектів допомагає студентам розвивати та застосовувати свою творчість у викладацькій діяльності.

- Особистісно-орієнтований підхід: врахування індивідуальних особливостей та потреб студентів, ставлячи підвищений акцент на розвиток їх особистості та формування цінностей.

Ці дидактичні засади створюють педагогічний фундамент для ефективного вивчення гуманітарних предметів та підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання цих предметів у школах.

В експериментальній частині зазначено розроблені критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, такі як:

1. Методологічна компетентність:

- Знання методологічних підходів: учитель повинен розуміти різні методологічні підходи до педагогічних досліджень, включаючи квалітативні та кількісні методи.

- Вміння визначати завдання дослідження: майбутній учитель повинен бути здатний чітко формулювати педагогічні питання та завдання дослідження.

1. Методична обізнаність:

- Навички збору та аналізу даних: спроможність збирати, обробляти та аналізувати дані з різних джерел.

- Використання педагогічних інструментів: здатність використовувати різні методи та інструменти для збору та обробки інформації.

2. Комунікативні навички

- Здатність представляти результати: майбутній учитель повинен вміти чітко та ефективно представляти результати дослідження, як у письмовій, так і у візуальній формі.

- Спроможність працювати у групі: здатність співпрацювати з колегами та іншими учасниками дослідження.

3. Етична готовність:

- Знання етичних стандартів: учитель повинен бути ознайомлений із загальноприйнятими етичними стандартами для проведення досліджень у сфері освіти.

- Відповідальне використання даних: спроможність використовувати отримані дані відповідально та враховуючи конфіденційність.

Ці критерії та показники можуть служити основою для оцінки готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень та їхньої здатності впроваджувати наукові підходи в практику викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Педагогіка вищої школи: підручник / узгодж. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук, О. В. Глузман, Н. В. Гузій, Н.М. Дем'яненко; за ред. В. Г. Кременя. Київ. Педагогічна думка, 2009. 96 с.
2. Беляєв С. Б. Визначення методологічної основи створення системи професійної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). Ч. IV. С. 15–18.
3. Бекірова Л. Е. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2010. 61 с.
4. Бельчева Т. Ф. Формування готовності майбутніх учителів до складання та розв'язування навчально-пізнавальних завдань у початковій школі: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. / Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. Мелітополь, 2007. 225 с.
5. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2006. С.547.
6. Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. URL : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816.
7. Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004. С.450
8. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2006. 231 с.

9. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2018 № 87. URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303.pdf>

10. Дзюба-Шпурик Л. Г. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до ознайомлення учнів з інформаційно-комунікаційними технологіями: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г.Короленка. Полтава, 2016. 275 с.

11. Єсіна Н. О. Формування творчих умінь майбутнього вчителя і інтелектуально-ігровій діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04/ Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2009. С.320

12. Жлудько В. М. Формування готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну учнів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2015. С. 200

13. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

14. Про інноваційну діяльність: Закон України : від 04.04.2004. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2437/>

15. Про дошкільну освіту: Закон України: від 11.07.2001. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2437/>

16. Зимовець О. А. Склад професійних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (на прикладі підготовки вчителів іноземних мов). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. № 43. С. 15-16.

17. Іванцев Л.І. Становлення особистості майбутнього вчителя як суб'єкта життєтворчості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 180 с.

18. Іванова-Комарщук О. Корисність інтерактивних методів навчання 2010. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/6564/>.

19. Керекеша О В. Мотивація викладачів до розвитку професійної майстерності. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 105

20. Кічук Н. В. Ігрове проектування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців/ *Наука і освіта*. 2005. № 3 – 4. С. 11-15.

21. Коломієць А. М., Фуштей І. А. Формування ігрової культури майбутнього вчителя початкових класів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. Вип.12. С. 304.

22. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : дис. ... дра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2008. 499 с.

23. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія / Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ: КМПУ, 2003. с. 250

24. Малинович Л. М. Вплив інтерактивних технологій навчання на особистість майбутнього фахівця. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsp/01_2014/14mlmomf.pdf

25. Марко М. М. Визначення структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій. *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2017. № 7 (15). С. 4-10.

26. Марко М. М. Особливості та послідовність розробки ігрових технологій навчання учнів початкових класів. *Молодь і ринок: щомісячний науково- педагогічний журнал*. 2017. № 8 (151). С. 21-26.

27. Марко М. М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до використання навчально-ігрових технологій. *Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Мукачево, 19 – 21 жовтня 2016 р). Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. С. 40.

28. Марко М. М. Сутність, структура та місце навчально-ігрових технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2016. № 6 (137). С. 14-18.

29. Марко М. М. Формування ігрової компетентності майбутніх учителів у процесі професійно-педагогічної підготовки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2016. № 2. С. 24-25.

30. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

31. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич та ін.; Міністерство освіти і науки. Київ, 2016. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainkashkola-compressed.pdf>

32. Остряньська О. А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г.Короленка. Полтава, 2002. 450 с.

33. Подбerezський М. К. Характеристика особливостей педагогічної взаємодії. *Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. № 2. 2011. С. 31-36.

34. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. Київ Шкільний світ, 2007. 115 с.

35. Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020). <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=22daac6a-f0db-4de0-8d49-47aa6b2ecb99>

36. Пуховська Л. П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах. *Шлях освіти*. 2001. №1. С. 20–26.

37. Радул В. В., Кравцов В. О., Михайличенко М. В. Основи професійного становлення майбутнього вчителя: навч. посібник. Кіровоград: РВВ КДПУ, 2006. С. 290

38. Радул В. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя: навч. посіб. / В. В. Радул та ін.; Вид. 2-ге, доп. Кіровоград: ІмексЛТД, 2007. 255 с.

39. Радченя І. В. Формування життєво творчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 теорія і методика проф. освіти. Харків : ХНПУ, 2020. 290 с.

40. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти*: мат. всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2001. 150 с.

41. Стадник О. Л. Створення умов для розвитку творчої особистості вчителів. *Все для вчителя*. 2005. №21-22. С. 30-32.

42. Стратегія розвитку педагогічної освіти в Україні: концептуальні положення / О. Г. Кучерявий; за наук. ред. Л. Б. Лук'янової. Київ: ТОВ «ДКСЦентр», 2016. 350 с.

43. Табачек І. В. Формування та розвиток особистості сучасного вчителя: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10. Київ, 2005. 490 с.

44. Темрук О. В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2006. 210 с.

45. Швидкий В. О. Особливості формування Я-концепції в професійному становленні особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2007. 22 с.

46. Яланська С. Професійне становлення вчителя як актуальна проблема педагогічної психології. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Вип. 7. Полтава, 2014. С. 370.

47. Buitink J. Research on Teacher Thinking and Implications for Teacher training. *European Journal of Teacher Education*. 1992. Vol. 16. № 3. P. 195.

48. Kaplinskiy Vasyl. The communicative component's description of a future teacher's development system. *European humanities studies: State and Society*. 4 (II). 2017. P. 150.

49. Villa A. Competences in the teaching and process / A.Villa, J. Gonzalez, E. Auzmendi, M. J. Bezanilla, J. P. Laka. Tuning General Brochure. English version. 2007. URL : [http: tuning.unideusto.org](http://tuning.unideusto.org)

50. Super, D. E., Bahn, M. Y. Occupational psychology. L.: Tavistock.209

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

Організація підготовки вчителя початкових класів в країнах світу

Країни	Тип навчального закладу	Зміст професійно-педагогічної підготовки	Форми організації навчально-виховної роботи
	<i>Вищий</i>		
США, Канада	університетський коледж	Має кілька компонентів: гуманістичні та поведінкові науки, теорія навчання та викладання, практикум	Для більшості країн характерні такі форми навчання: – лекторська; – тьюторська; – дискусійна. Поширюються мікровикладання, моделювання, рольові ігри.
Англія Шотландія	інститут вищої освіти	Містить три компоненти: загальна і спеціальна підготовка, педагогічна практика	
Франція	інститут підготовки вчителів	Широко профільна підготовка, що містить теоретичну і практичну частину	

**Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Угрюмова Каріна Михайлівна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності 013 «Початкова освіта», освітньої програми «Початкова освіта», адреса електронної пошти karinakozlova2078@gmail.com

підтверджую, що написано мною кваліфікаційна робота на тему : «Дидактичні засади структурування змісту гуманітарної освіти майбутніх учителів початкових класів» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст.42 Закону України « Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною робота для перевірки електронна версія є ідентичною її друкованої версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи .

(підпис)

(ПІП студента)

(підпис)

(ПІП керівника)